

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
кафедра країнознавства та туризму
Національний історико-архітектурний музей «Київська фортеця»
Асоціація в'їзних туроператорів України
Інститут досліджень діаспори

ФОРТИФІКАЦІЇ В ТУРИЗМІ: ПОТЕНЦІАЛ, СТАН, ПРОМОЦІЯ, ІННОВАЦІЇ

Матеріали
міжнародного науково-практичного інтернет-семінару
Київ, 23 квітня 2021 р.

УДК 338.48(477)(082)
Ф80

Фортифікації в туризмі: потенціал, стан, промоція, інновації: Матеріали міжнародного науково-практичного інтернет-семінару (Київ, 23 квітня 2021 р.) – К.:ТОВ «Геопринт», 2021. – 154 с.

Рекомендовано до друку Вченою радою географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, протокол № 12 від 19 травня 2021 р.

Оргкомітет конференції:

Любіцева Ольга – д.г.н., професорка, завідувачка кафедри країнознавства та туризму КНУ імені Тараса Шевченка, Новікова-Вигран Оксана – генеральна директорка Національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця», Юхновець Марія – президентка Асоціації в'їзних туроператорів України, Винниченко Ігор – к.г.н, доцент кафедри країнознавства та туризму КНУ імені Тараса Шевченка, директор Інституту досліджень діаспори, Богарт Мартін – професор Brussels Academy Language School (Бельгія), Ганіч Анна – директорка ТО «Anga Travel», Гераймович Сергій – директор КУ «Туристично-культурний інформаційний центр м.Коростень», В`ялець Андрій – заступник генеральної директорки з наукової роботи Національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця» (відповідальний секретар), Смирнов Ігор – д.г.н., професор кафедри країнознавства та туризму КНУ імені Тараса Шевченка, Швачко Андрій – власник та директор ТА «Ендрю Тур»

Видання здійснено коштом добродія Івана Гуленка (Житомир)

ISBN 978-617-674-051-3

Збірка матеріалів міжнародного науково-практичного інтернет-семінару містить його програму та результати студіювань науковців, педагогів, аспірантів і студентів різних регіональних центрів, а також практиків туризму. У публікаціях висвітлюються та аналізуються питання потенціалу, стану та використання в туризмі фортифікації в Україні, реалій, викликів та перспектив фортець-музеїв, вітчизняного та зарубіжного досвіду промоції фортифікацій, інновацій як засобу популяризації фортифікацій, туристського потенціалу фортифікаційної спадщини світових війн.

ОГЛАВ

Програма семінару	7
-------------------------	---

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Фортифікації в Україні: потенціал, стан та використання в туризмі

Винниченко І. Фортифікації в туризмі як засіб збагачення та промоції країни.....	9
Сидорук А. Містичний потенціал України як перспектива розвитку в`їзного туризму.....	14
Лисенко В. Досвід проведення екскурсій по Київському укріпрованню.....	16
Дзівалтовський В. Від Клепаців до Видриці: мандрівка козацькими форпостами Приірпіння.....	18
Безручко Л., Безручко О. Перспективи розвитку фортифікаційного туризму у громадах Львівського району.....	22
Ганенко Ю., Винниченко І. Фортифікаційна спадщина Ф.Е.Тотлебена в Україні та її туристське освоєння.....	25
Гладкий О., Килівник В. Туристичний потенціал фортифікаційних споруд Немирівського скіфського городища – Великих валів.....	27
Мазуранчик З. Замок у Старому Збаражі. Історія побудови, функціонування та занепаду твердині.....	29
Андрєєва О., Лисенко В. Пішохідні маршрути півднем Тернопілля.....	32
Гапоненко А., Винниченко І. Фортифікації та їхнє використання в туризмі як ресурс розвитку громад Слобідської України.....	33
Бабюк Д. Архівні фотографії як джерело вивчення архітектури оборонних споруд Кам`янця-Подільського кінця ХІХ – початку ХХ століть.....	37
Калашник Є. Козацька фортифікація Поворскля як туристичний об`єкт (стан, проблеми, перспективи).....	39
Смирнов І., Цуй Д. Фортифікації Розточчя як ресурс українсько-польського транскордонного туризму.....	42
Пеняк П. «Лінія Арпада» як туристичний об`єкт.....	46

Погорільчук Н., Ковтонюк О. Фортифікаційні споруди як об'єкт геотуристичних зацікавлень.....	48
Борняк У., Процюк І. Перспективи використання Бушанської замкової вежі як геотуристичного об'єкту.....	51
Кобаса Г. Замок у Тереховлі: історія та перспективи використання в туризмі	53
Медведєв І. Проєкт відновлення фортифікаційних споруд періоду Київської Русі на прикладі Зарічненського комплексу (с. Боголюбове, Тростянецької ОТГ Сумської області).....	55
Ткаченко Т., Клімова А. Фортифікаційні споруди в Україні: стан та нагальні питання державного регулювання.....	58
Божук Т., Яремчук С. Місце забутих твердинь на Львівщині.....	61
Любіцева О., Кочеткова І. Актуалізація фортифікаційних екскурсійно-туристичних ресурсів околиць Києва.....	64
Думська Т. Тереховлянський замок: сучасний стан та перспективи використання в туризмі.....	67
Величук Ю., Винниченко І. Бердичівський кляштор ордену Босих Кармелітів – монастир-фортеця.....	70
В'ялець А. Укріплені райони «Лінії Сталіна» та їх потенціал для розвитку військово-історичного туризму в регіонах.....	74
Болтанюк П. Міські брами міста Кам'янець-Подільський.....	77
Чуєва І., Бай А. Садиба Попова: потенціал та перспективи використання в туризмі регіону.....	81
Шпарага Т. Замкові комплекси Тернопільської області та їх використання в туризмі.....	82
Зубко А., Уліганець С. Оборонні споруди Закарпаття: стан використання в туризмі та стратегія розвитку.....	84
Дишко О., Винниченко І. Замок Любарта: історія, використання, проблеми..	88

Фортеці-музеї: реалії, виклики, перспективи

Жукова О. Фортеці-музеї: сучасні практики музеєфікації (на прикладі Оравського замку в Словаччині).....	92
Старенький І. Кам'янець-Подільський замок як туристичний та музейний об'єкт.....	94

Гринюк Д., Борисова О. Історико-географічні аспекти туристичних перспектив Албанії в контексті фортифікаційної унікальності	97
---	----

Промоція фортифікацій: вітчизняний та зарубіжний досвід

Цуй Д. Великий китайський мур та його туристичне використання: досягнення і проблеми.....	102
Чернега О. Формування репутації DESTINAЦІЙ з використанням ресурсного потенціалу фортифікаційних споруд.....	104
Парацій В. Бережанський замок у «перспективних» традиціях туристично-екскурсійної діяльності.....	108
Чорна М., Винниченко І. Замок Паланок – стан промоції та пропозиції щодо її оптимізації.....	111

Туристський потенціал фортифікаційної спадщини світових війн

Дацюк О. ДОТи Київського укріпленого району типу «Міна» в туризмі.....	115
Терлецький В. Фортифікації Волинської Січі у краєзнавстві.....	118
Корогода Н., Ковтонюк О., Галаган О., Брайчевський Ю. Рештки військових фортифікацій на схилах Братківського хребта: потенціал використання для розвитку сталих форм туризму.....	120
Петрик В., Ющенко М. Туристичний потенціал Миколаїв-Розвадівського передмостового укріплення 1854-1914 років.....	122
Мацука В. Мілітарі-туризм як тренд інноваційного розвитку світового туризму.....	125

Інновації як засіб популяризації фортифікацій

Schultheiß J., Senkiv M. Digitalization of castles and fortresses in Ukraine – opportunities for tourism.....	128
Мірзодаєва Т. Організація гастрономічних івентів у фортифікаційних спорудах.....	131
Трощинська О., Чепурний О. Створення тактильної моделі Чигиринської фортеці як засіб її популяризації.....	134
Фастовець О. Інновації у використанні фортець та замків у туристичній діяльності Угорщини.....	136

Зінько Ю., Мальська М., Дубіс Л. Геотуристична оцінка фортифікаційних об'єктів заходу України.....	138
Логін І., Винниченко І. Інновації в фортифікаціях: досвід зарубіжжя для України.....	141
Кара Х. Європейські фортифікації та їхнє використання в туризмі.....	145
Відомості про авторів.....	149

Проект «Історія на дотик: Чигиринська фортеця» - це один з кроків НІКЗ «Чигирин» по створенню інклюзивних культурних продуктів для людей з інвалідністю, умов для безперешкодного доступу до пам'яток.

В той же час проект спрямований на всі категорії відвідувачів пам'ятки національного значення Замкова гора, оскільки макет Чигиринської фортеці допоможе візуалізувати для них ту її частину, яка не збереглася до наших днів.

Тактильна модель Чигиринської фортеці 1678 р. з бронзи. Замкова гора. Чигирин

1. *Мицик Ю.А.* Чигирин – гетьманська столиця. – К.:ВД «Києво-Могилянська академія», 2007. – 392 с.
2. *Халєбський П.* Україна – земля козаків. Подорожній щоденник / Упоряд. М. О. Рябий. – К.:Ярославів Вал, 2009. – 293 с.
3. Челеби Эвлия. Книга путешествий. URL: www.vostlit.info/Texts/rus8/Celebi3/text5.phtml?id=1731
4. *Гордон Патрик.* Дневник 1677-1678. – М.: Наука, 2005. – 235 с.
5. *Кілессо С.К., Кобенко О.О.* Наукова реконструкція Чигиринського замку на 1678 р. – К.:КиївНДІТІАМ, 1992.
6. *Історія на дотик: Чигиринщина.* Путівник / [упоряд. О.І.Трощинська, О.І.Чепурний, Я.Л.Діденко]. – Львів:Національний університет «Львівська політехніка», 2020. – 32 с.
7. Чигирин. Замкова гора. URL: <https://izi.travel/fr/ff74-chigirin-zamkova-gora/uk>

Фастовець Оксана

ІННОВАЦІЇ У ВИКОРИСТАННІ ФОРТЕЦЬ ТА ЗАМКІВ У ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УГОРЩИНИ

На території Угорщини збереглось 3500 фортець, замків та садиб, які широко використовуються в туристичній діяльності. Запозичення інноваційного досвіду Угорщини у використанні подібних об'єктів в туристичній сфері сприятиме підвищенню якості туристичних послуг в Україні. Як правило на

території Угорщини в замках та фортеця розташовані музеї, експозиції різних виставок, проводяться різноманітні свята та фестивалі, ярмарки ремесел, ярмарки, пов'язані з «унгарікумом»-палінкою, фестивалі-дегустації вин. В музеях діють так звані історичні паноптикуми (відтворенні в повний зріст фігури історичних подій у відповідних інтер'єрах), проводяться історичні кінні ігри та середньовічні бенкети, які користуються великою популярністю. Наприклад, у фортеці Шюмег на спеціальній арені або в критому Великій Лицарській залі проводять бенкети та демонстрацію володіння зброєю (секира, стрільба з луку, метання дротиків), кінні та піші бої (з мечами, щитами, булавами) [1, с.10]

У замку-музеї Естерхазі в м.Ферт'юд, де близько чверті століття прожив Йозеф Гайдн та була написана його «Прощальна симфонія», для прихильників класичної музики проводяться концерти під час щорічних фестивалів Гайдна. В приміщенні замку-музею обладнано кондитерську, де можна скуштувати всесвітньовідомі тістечка Естеразі [1, с.14]. А замок Брунsvік в м.Мартонвашар пишається тим, що тут кілька разів гостював Людвіг ван Бетховен, який давав уроки гри на роялі графиням Брунsvік. У замку створено меморіальний музеї Бетховена, щорічно влітку проводяться концерти з творів композитора.

Деякі замки включено до міжнародних туристичних маршрутів. Наприклад, королівський замок-музей в м.Г'юделе входить до міжнародного туристичного маршруту «Маршрут Сісі». Цей замок слугував літньою імператорською резиденцією. Імператриця Австро-Угорщини Ержбет (Сісі), прожила в замку більше 2000 днів. Для відвідувачів відкриті робочий кабінет імператора Франці Йосифа, гардеробна кімната та секретний салон королеви Ержбет. На протязі цілого року проводяться різноманітні програми: від фестивалів класичної музики до «Різдвяних світ в замку» [1, с.15].

Популярна у туристів Будаїська фортеця (XIV-XVI ст.), яка розташована у столиці м.Будапешт, включена до реєстру Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО. На території фортеці знаходиться колишній королівський палац, в якому тепер містяться Угорська Національна Галерея та Будапештський Історичний музей, церква Матіаша, Рибацький бастіон, резиденція Президента республіки (палац Шандора). У Будаїській фортеці щорічно проводяться різноманітні свята та фестивалі. В квітні 2007 р. в історичному центрі Будаїської фортеці було відкрито резиденцію «Святого Георгія». Це перший в Будапешті готель «All Suite». На цьому місті з 1784 р. знаходився постійний двір «Фортуна». Після реконструкції було обладнано 26 апартаментів, внутрішній сад, ресторан, зали для засідань та середньовічний винний підвал. В залі для урочистих заходів проводяться бенкети, весілля, ділові обіди, корпоративні заходи [2].

У багатьох замках Угорщини обладнані замки-готелі. Перший такий готель-замок було відкрито 8 травня 1938 р. родиною Карої у м.Фюзеррадвань. Ідея такого використання замку належить дружині графа Іштвана Караї герцогині Марії Віндіш-Граец. В 1948 р. готель було націоналізовано. Зараз колишня графська резиденція знаходиться в підпорядку-

ванні Дирекції Архітектурних Пам'яток. Будинок частково реконструйовано. Експозиція замку відновлює атмосферу життя знаті, демонструється бібліотечна кімната, їдальня, графський салон, спальня, ванна кімната з мармуровим басейном. Після довгої перерви в 1972 р. в Угорщині в замку Сапарі (м.Бюк) відкрився замок-готель. З 1990-х рр., коли замковий туризм почав розвиватися швидкими темпами, відкриваються готелі різної категорії у 70 резиденціях угорської знаті. У 2005 р. в рамках Асоціації Угорських готелів було виокремлено секцію замків-готелів. Згодом виникає Об'єднання угорських замків-готелів, що займається створенням єдиної системи реалізації, розробки загального плану маркетингових заходів, організацією «Замкового маршруту», пов'язаного з відвіданням об'єктів Всесвітньої Спадщини [3].

В замках-готелях створені умови для проведення корпоративних заходів, конференцій, ділових зустрічей, семінарів, менеджерських тренінгів. Звідси також розпочинаються маршрути екскурсій. Наприклад, з «Мадського маєтку», розташованого у центрі винного регіону Токай, можна відвідати Токайський регіон, відомий своїми винами (дегустація вина, відвідання винних погребів) [4].

Отже, об'єкти історико-культурної спадщини (фортеці та замки) Угорщини є важливим ресурсом для розвитку пізнавального та подієвого туризму, базою для проведення конференцій та семінарів, свят та фестивалів. На території України подібні об'єкти все ще недостатньо використовуються в туристичній діяльності. Залучення таких об'єктів вимагає додаткових джерел фінансування та підтримки з боку місцевих органів влади.

1. *Вираг Ж.* Венгрия. Замки, крепости, дворцы. – Будапешт: Венгерский туризм, 2009. – 42 с.
2. www.stgeorgehotel.hu
3. www.hungary.com
4. www.castle-hotel.hu

Зінько Юрій, Мальська Марта, Дубіс Лідія

ГЕОТУРИСТИЧНА ОЦІНКА ФОРТИФІКАЦІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ ЗАХОДУ УКРАЇНИ

Предметом зацікавлень в геотуризмі виступають як природні форми і об'єкти, так і елементи культурної спадщини. До останньої групи входять кам'яні об'єкти архітектури. Як зазначає Р.Мігон [1], при цьому предметом зацікавлень є не тільки історія будівлі і її архітектонічний стиль, але також літологічний склад кам'яного матеріалу, з якого збудували об'єкт.

У представленому дослідженні замково-фортифікаційних об'єктів заходу України як предмету геотуристичних зацікавлень розглянуто два основних аспекти. Перший з них стосується оцінки геоморфологічної позиції замково-фортифікаційних споруд з точки зору їх культурно-естетичної цінності. Другий пов'язаний з використанням будівельного каміння та оцінкою його

Наукове видання

Фортифікації в туризмі: потенціал, стан, промоція, інновації: Матеріали міжнародного науково-практичного інтернет-семінару (23 квітня 2021 р., Київ) – К.:ТОВ «Геопринт»,2021. – 154 с.

Упорядник І.Винниченко

За зміст, орфографію та стилістику тексту, а також за порушення авторських прав відповідальними є автори публікацій

Збірка матеріалів міжнародного науково-практичного інтернет-семінару містить його програму та результати студіювань науковців, педагогів, аспірантів і студентів різних регіональних центрів, а також практиків туризму. У публікаціях висвітлюються та аналізуються питання потенціалу, стану та використання в туризмі фортифікації в Україні, реалій, викликів та перспектив фортець-музеїв, вітчизняного та зарубіжного досвіду промоції фортифікацій, інновацій як засобу популяризації фортифікацій, туристського потенціалу фортифікаційної спадщини світових війн.

Підписано до друку 11.06.2021
Формат 60x84/16
Друк цифровий. Папір офсетний
Тираж – 40 шт.
Замовлення 1106/3

ТОВ "Геопринт"
Україна, 03150 м. Київ, вул. Велика Васильківська, 69
e-mail zakaz@geoprint.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 7203 від 02.12.2020 р.